

Dr. sc. Edina Solak

Dr. sc. Mirza Bašić

KONCEPTUALNA ANALIZA TURSKIH SOMATSKIH FRAZEMA U KOJIMA SE LEKSEMA *DİL* (JEZIK) POJAVLJUJE KAO SOMATSKA SASTAVNICA

Sažetak

*Kada se govori o proučavanju frazemâ s kognitivnolingvističkoga aspekta, primarni je cilj odgovoriti na pitanje zašto određeni frazem ima značenje koje ima te zašto se upotrebljava u određenoj kontekstualnoj situaciji. Kada su u pitanju somatski frazemi, u kognitivnolingvističkome se pristupu pokušava razriješiti dilema zašto se određena leksema kojom se označava dio ljudskoga tijela pojavljuje kao somatska sastavnica određenoga frazema. Cilj ovoga rada jeste analizirati motiviranost značenja turskih somatskih frazema u kojima se leksema *dil* (jezik) pojavljuje kao sastavnica. Pored toga, u radu se turski frazemi u kojima leksema *dil* (jezik) ima funkciju somatske sastavnice uspoređuju sa značenjski bliskim frazemima u bosanskome jeziku. Ovakva analiza trebala bi ponuditi odgovor na pitanje da li kod govornikâ dva genetski i tipološki različita jezika postoje sličnosti u konceptualizaciji određenih aktivnosti i iskustava putem domene dijelova tijela.*

Ključne riječi: frazeologija, somatski frazemi, konceptualna analiza, leksema *dil* (jezik), turski jezik

Uvod

Tvorenice koje se tvore dodavanjem derivacijskih nastavaka, posuđenice iz stranih jezika, promjena značenja riječi, sve su to faktori koji obogaćuju leksičku strukturu jednoga jezika. Isto tako, leksički fond jednoga jezika obogaćuju i veze riječi u kojima dolazi do desemantizacije jedne ili svih sastavnica. Ovakve veze riječi postaju sastavni dio leksičke strukture, a frazeologija se bavi njihovim proučavanjem. Frazeologija je lingvistička disciplina “koja proučava frazeološki sastav jezika kao sustav, njegove inherentne zakone razvoja i funkcioniranja, povijest, etimologiju frazema, njihova gramatička i semantička obilježja te načine tvorbe” (Barčot 2017: 15 *cit. prema* Birić – Volkov – Nikitina 1993: 98). Prema Elisabeth Piirainen, frazeologija predstavlja “ukupnost ustaljenih višerječnih jedinica jezika, odnosno metaforičkih izraza koji su elementi leksikona i koji nadilaze razinu jedne riječi ali ne prelaze razinu rečenice” (Barčot 2017: 15 *cit. prema* Piirainen 2012: 32). Ova je lingvistička disciplina usko povezana s leksikologijom, prvenstveno zato što se ove dvije lingvističke discipline bave vrlo sličnim predmetom proučavanja.

Frazeologija predstavlja relativno mladu lingvističku disciplinu koja se razvija i osamostaljuje u 20. stoljeću, a ruski su lingvisti dali najveći doprinos u razvoju i osamostaljivanju ove jezikoslovne discipline. Razvoj frazeologije kao samostalne lingvističke discipline utjecao je na činjenicu da se i turski lingvisti počnu baviti proučavanjem ove tematike. Ipak, primjećuje se da turski lingvisti nisu napravili čvrstu i jasnu distinkciju između frazemâ i ustaljenih sveza riječi kao što su poslovice, blagoslovi, kletve i sl. Dakle, može se kazati da je u turskoj lingvistici znatno zastupljenija frazeologija u širem smislu, u okviru koje se poslovice, izreke i krilatice ubrajaju u frazeološki fond. Godine 1963. Feridun Fazıl

Tülbentçi objavljuje rad pod naslovom *Türk Atasözleri ve Deyimleri*, u kojem analizira leksičko-sintaksičke osobine turskih poslovice i frazema. Šezdesetih i sedamdesetih godina dvadesetoga stoljeća i ostali turski lingvisti, prije svih Vecihe Hatiboğlu (*Atasözleri ve Deyimler* (1964)), Aysan Türkhan (*Konuşan Atasözleri ve Deyimler* (1974)), Abdülbaki Gölpınarlı (*Deyimler ve Atasözleri* (1977)) i dr., objavljuju radove u kojima analiziraju frazeološki sustav turskoga jezika, ali se u svim ovim radovima frazemi analiziraju zajedno s poslovicama, što potvrđuje konstataciju da se u turskoj frazeologiji nije postavila jasna distinkcija između frazemâ i čvrstih sveza riječi koje čine rečenicu. Centralno mjesto u turskoj frazeologiji zauzima djelo Ömera Asıma Aksoya pod naslovom *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, koje je od 1965. godine do danas doživjelo mnogo izdanja. Bez obzira na to što Aksoy zauzima mjesto među lingvistima koji zagovaraju frazeologiju u užem smislu (v. Šiljak-Jesenković 2003: 49) i što je ova studija objavljena u dva toma, u kojima se zasebno analiziraju poslovice i frazemi, i u njoj se, ipak, frazemi analiziraju zajedno s ostalim svezama riječi koje čine rečenicu. Naime, u uvodnome dijelu rada Aksoy “definira ustaljenje sveze riječi u koje ubraja poslovice, sentence, frazeme, ostale čvrste sveze i sl.” (Šiljak-Jesenković 2003: 39), što dokazuje tvrdnju da se nije napravila jasna distinkcija između frazeologije i paremiologije. Treba spomenuti i činjenicu da se u turskoj frazeologiji ne zanemaruje i proučavanje frazeološke građe turskih narječja izvan granica Republike Turske, a to potvrđuje, naprimjer, djelo Hamdija Hasana pod naslovom *Makedonya ve Kosova Türkçesinde Kullanılan Atasözleri ve Deyimler*, koje je objavljeno u izdanju *Turskoga jezikoslovnog društva (Türk Dil Kurumu)* 1997. godine i u kojem se analiziraju leksičko-sintaksičke osobine turskih frazema koje upotrebljavaju nativni govornici turskoga jezika koji žive u Makedoniji i na Kosovu. Isto tako, radovi Abdullaha Battala Taymasa (*Kazan Türkçesinde Atasözleri ve Deyimler* (1968)), Müsteciba Ülküsala (*Dobruca'daki Kırım Türkçesinde Atasözleri ve Deyimler* (1970)), Kurtuluşa Öztöpcüa (*Uygur Atasözleri ve Deyimleri* (1992)) i dr. ukazuju na činjenicu da se u turskoj frazeologiji velika pažnja posvećuje i proučavanju frazeološkoga blaga turskih narječja izvan Republike Turske i ostalih turkijskih jezika.

Kada je riječ o radovima koji se bave turskom frazeologijom a koji su objavljeni na bosanskome jeziku¹, centralno mjesto pripada studiji Amine Šiljak-Jesenković pod naslovom *Nad turskim i bosanskim frazikonom: semantički, sintaktički, lingvostilistički i sociolingvistički aspekt*. Ovaj je rad objavljen 2003. godine, a u njemu se analiziraju semantičke, sintaksičke, lingvostilističke i sociolingvističke karakteristike turskih frazema, koji se, također, kontrastiraju sa značenjski bliskima frazemima u bosanskome jeziku.

Somatski frazemi predstavljaju frazeme u kojima barem jednu sastavnicu čini leksema kojom se imenuje dio ljudskoga tijela. Kao i u većini svjetskih jezika, ovi frazemi čine najbrojniju skupinu frazema i u turskome i u bosanskome jeziku (v. Jerolimov 2001: 87 – 99; Kovačević 2012: 16; Çelik 2017: 72 – 79). Primarni cilj ovoga rada jeste analizirati motiviranost značenja turskih frazema u kojima se leksema *dil (jezik)* pojavljuje kao somatska sastavnica. Pored toga, u radu se turski somatski frazemi u kojima leksema *dil (jezik)* ima funkciju somatizma uspoređuju sa značenjski bliskim frazemima u bosanskome jeziku, a ovakva bi analiza trebala pokazati da li kod govornikâ dva genetski i tipološki različita jezika

¹ Sve što je u ovome radu rečeno o bosanskome jeziku vrijedi i za ostale jezike standardne novoštokavštine.

postoje sličnosti u konceptualizaciji određenih aktivnosti i iskustava putem domene dijelova tijela.

Konceptualna analiza turskih frazema u kojima se leksema *dil (jezik)* pojavljuje kao somatska sastavnica zasniva se na konkretnim kontekstualnim primjerima koji su prikupljeni iz raznih pisanih i govornih izvora kao što su rječnici, književni tekstovi, različite vrste medija i sl. Dio primjera prikupljen je s interneta, a s obzirom na to da je dobro poznata nepouzdanost izvora koji se preuzimaju ovim putem, važno je naglasiti da se pretraži interneta pristupilo s velikim oprezom te da je nativni govornik turskoga jezika provjerio prihvatljivost svih primjera pribavljenih putem interneta.²

Svi pojmovi koji se navode u ovome radu, a koji imaju rodni značaj i rodno obilježje, obuhvataju na jednak način muški i ženski rod bez obzira na to da li se navode u muškome ili ženskome rodu.

Kognitivnolingvistički aspekt u proučavanju frazemâ

Dok se u tradicionalnome pristupu proučavanju jezika zastupa mišljenje da su frazemi ustaljene jezičke jedinice koje imaju arbitrarno značenje, u kognitivnolingvističkome se pristupu zastupa tvrdnja da je značenje frazemâ motivirano u čovjekovome konceptualnom sustavu (v. Kövecses – Szabó 1996: 330; Barčot 2017: 40). Kada se govori o proučavanju frazemâ s kognitivnolingvističkoga aspekta, primarni je cilj odgovoriti na pitanje zašto određeni frazem ima značenje koje ima te zašto se upotrebljava u određenoj kontekstualnoj situaciji. Kada su u pitanju somatski frazemi, u kognitivnolingvističkome se pristupu pokušava razriješiti dilema zašto se određena leksema kojom se označava dio ljudskoga tijela upotrebljava kao somatska sastavnica određenoga frazema te koje konceptualne strukture i kognitivni procesi motiviraju značenje određenoga somatskog frazema.

Budući da je značenje frazemâ motivirano u čovjekovome konceptualnom sustavu, postoje i konceptualne strukture i kognitivni procesi, prije svih konvencionalno znanje, konceptualna metafora i konceptualna metonimija, na temelju kojih se uočava motiviranost značenja frazemâ. U svojoj percepciji čovjek posjeduje konvencionalno znanje i konvencionalne slike svijeta koji ga okružuje, a sve je to povezano s kulturom kojoj pripada, odnosno sa specifičnim karakteristikama kulture u kojoj egzistira. Konvencionalno znanje i konvencionalne slike svijeta koji nas okružuje predstavljaju jedan od osnovnih temelja za razumijevanje frazemâ (Lakoff 1987: 446; Gibbs 1997: 142).

Osim konvencionalnoga znanja i konvencionalnih slika o svijetu koji nas okružuje, i konceptualna metafora i konceptualna metonimija motiviraju značenje somatskih frazema. U kognitivnoj lingvistici konceptualna metafora definira se kao kognitivni proces u okviru kojega se pojavnosti i iskustva iz apstraktne i teže dostupne domene konceptualiziraju i razumijevaju na temelju pojavnosti i iskustva iz konkretne i lakše dostupne domene, a taj se proces realizira povezivanjem i preslikavanjem sličnih elemenata iz te dvije domene (v. Lakoff – Johnson 1980: 4 – 6; Lakoff – Turner 1989: 60 – 65; Lakoff 1993: 206 – 209; Kövecses 2010: 4; Stanojević 2013: 54 – 55). S druge strane, konceptualna metonimija definira se kao spoznajni proces u kojem jedan konceptualni entitet, odnosno prijenosnik, omogućava umni pristup

² Ovom se prilikom zahvaljujemo prijatelju i docentu na Univerzitetu Sabahattin Zaim u Istanbulu Ahmetu Saçkesenu na pomoći, dragocjenim komentarima i sugestijama, izdvojenome vremenu i strpljenu.

drugome konceptualnom entitetu, odnosno cilju, unutar iste domene ili idealiziranoga kognitivnog modela (v. Kövecses – Radden 1998: 39; Stanojević 2009: 353).

Somatski frazemi u kojima se leksema *dil (jezik)* pojavljuje kao sastavnica

I u sakralnoj i u kulturno-historijskoj tradiciji jezik simbolički označava oružje koje ima bezgraničnu moć. Naime, jezik je oružje koje proizvodi riječi koje mogu učestvovati u procesu stvaranja i uništavanja, što im pruža bezgraničnu moć. Dakle, jezik predstavlja ljudski organ koji proizvodi riječi i koji aktivno učestvuje u realizaciji procesa govora i komunikacije. Ovaj organ eksplicitno utječe na međuljudske odnose, prvenstveno zato što može prouzrokovati nesuglasice, sukobe i svađe. Isto tako, sposobnost kontroliranja jezika simbolički označava postizanje zrelosti i vladanje svojim mislima (v. Kovačević 2012: 110). U turskome jeziku leksema *dil (jezik)* pojavljuje se kao somatska sastavnica u frazemima kojima se opisuju čovjekova stanja, te u frazemima u kojima se upućuje na čovjekovo ponašanje i međuljudske odnose.

Turski frazemi sa somatskom sastavnicom *dil (jezik)* kojima se opisuju čovjekova stanja

Jezik učestvuje u proizvodnji riječi koje imaju veliku moć, a u turskome se jeziku leksema *dil (jezik)* pojavljuje kao somatska sastavnica tri frazema u kojima se ukazuje na stanje u kojem se čovjek nalazi. Ovi se frazemi povezuju s konceptualnim poljem umora i iscrpljenosti (1.a i 1.b) i konceptom patnje, mučenja i dosađivanja (1.c).

(1)

- a) *Koştu koştu da dili bir karış sarktı. / Trčao je i trčao, pa je isplazio jezik.*³ (dosl. *Trčao je i trčao, pa je njegov jezik ispao za jedan pedalj.*)
- b) *Uzun zaman konuşmaktan dilim damağım kurudu. / Usta su mi se osušila od dugoga izlaganja.* (dosl. *Od dugoga pričanja moj jezik i moje nepce osušili su se.*)
- c) *Ot yolculuğundan bir hayli dilim yandı. / Prilično sam se napatio u vožnji autobusom.* (dosl. *Od autobuskoga putovanja moj je jezik poprilično izgorio.*)

Frazem *dili bir karış dışarı çıkmak / sarkmak* (1.a) (dosl. *ispadati / ispasti njegov jezik za jedan pedalj*) i navedeni prijevodni ekvivalent *isplaziti jezik* (1.a) povezuju se s konceptom umora i iscrpljenosti, a značenje ovih frazema zasnovano je na slici čovjeka koji se zadihao i koji je, zbog umora, primoran disati na usta usljed čega mu se vidi jezik koji je morao izaći izvan okvira usta. Frazem *dili damağın yapışmak / dili damağı kurumak* (1.b) (dosl. *osušiti se njegov jezik i njegovo nepce*) veže se uz koncept umora i žeđi, a značenje ovoga frazema temelji se na slici čovjeka kojem su se, zbog žeđi, osušila usta, pa mu se zbog toga jezik lijepi za nepce. Ista se konceptualizacija realizira i u navedenom prijevodnom ekvivalentu *osušiti se usta* (1.b), u kojem se kao somatska sastavnica ne pojavljuje leksema *jezik*, već leksema *usta*.

Turski frazem *dili yanmak* (1.c) (dosl. *gorjeti / izgorjeti njegov jezik*) povezuje se s konceptualnim poljem patnje, mučenja i dosađivanja, a značenje ovoga frazema utemeljeno je na slici čovjeka koji je opržio jezik popivši nešto vruće.

³ Sve prijevode potpisuju autori rada.

Turski frazemi sa somatskom sastavnicom *dil (jezik)* kojima se opisuju čovjekova ponašanja i međuljudski odnosi

Jezik je ljudski organ koji ima komunikativnu funkciju i aktivno učestvuje u realizaciji procesa govora, a eksplicitno utječe na odnos među ljudima jer može izazvati sukob, svađu i nesuglasice. Stoga se leksema kojom se označava ovaj dio ljudskoga tijela vrlo često pojavljuje kao sastavnica somatskih frazema u kojima se opisuju međuljudski odnosi. U turskome jeziku leksema *dil (jezik)* pojavljuje se kao somatska sastavnica 43 frazema u kojima se opisuju čovjekova ponašanja i međuljudski odnosi, a ovi se frazemi, prema svome frazemskom značenju i konceptu, mogu podijeliti u 12 skupina. To su sljedeći koncepti: koncept šutnje i poteškoća s govorenjem (od 2.a do 2.n), koncept poticaja za govorenje i prekomjernoga pričanja (od 3.a do 3.f), koncept ogovaranja i stalnoga ponavljanja istih stvari (od 4.a do 4.n), koncept otkrivanja povjerljivih informacija (5.a), koncept čuvanja povjerljivih informacija (5.b), koncept pogrešnoga izgovora (5.c), koncept načina govorenja (5.d), koncept predvidljivosti (5.e), koncept ustručavanja (5.f i 5.g), koncept obmanjivanja i ubjeđivanja (5.h), koncept ismijavanja i izrugivanja (5.i) i koncept kažnjavanja (5.j).

(2)

- a) *Onca üsteledik, **ağız dil vermedi.** / Toliko smo insistirali, a on **nije progovorio ni riječ.** (dosl. Mnogo smo insistirali, **on nije dao usta i jezik.**)*
- b) *Bu konuda onu ikna etmeye çalışırken **ağzım dilim kurudu** ama ikna olmadı. / **Usta su mi se ukočila** pokušavajući je ubijediti kada je ova tema u pitanju, a nisam je ubijedila. (dosl. Dok sam je pokušavala ubijediti u ovoj temi, **moja su se usta osušila**, ali nije bila ubijeđena.)*
- c) *Sahneye çıkınca **ağzı dili bağlandı.** / **Svezao mu se jezik** kada je izašao na pozornicu. (dosl. Kada je izašao na pozornicu, **svezala su se njegova usta i njegov jezik.**)*
- d) *O şıllık basmış **adamcağızın ağzını dilini bağlamıştı.** / Ta magična ljepota **zavezala je usta jadrnome** čovjeku. (dosl. Ta njena magična ljepota **zavezala je usta jadrnoga** čovjeka.)*
- e) *Kızları gör **ağzın dilin tutuldu.** / Ugledao si djevojke, **svezao ti se jezik.** (dosl. Vidio si djevojke, **ukočila su se tvoja usta i tvoj jezik.**)*
- f) ***Dilini tutmasını** bilmeyenlerin başına neler geldiğini sana söylemediler mi? / Zar ti nisu rekli šta se dešava s onima koji ne znaju **držati jezik za zubima?** (dosl. Zar ti nisu rekli šta sve dolazi na glavu onih koji ne znaju **držati svoj jezik?**)*
- g) ***Dili duran** kadını tanıyor musun? / Poznaješ li ženu **kojoj se svezao jezik?** (dosl. Poznaješ li ženu **čiji jezik stoji?**)*
- h) *Babası azarlayınca **dilini kesip** oturdu. / Kada ga je otac izgrdio, **ušutio je** i sjeo. (dosl. Kada ga je njegov otac izgrdio, **odsjekao je svoj jezik** te je sjeo.)*
- i) *Ne o dostum, **dilini mi yuttun?** / Šta je to, prijatelju, je l' **ti maca pojela jezik?** (dosl. Šta je to, prijatelju, jesi li **progutao svoj jezik?**)*
- j) *Hastalığı nedeniyle **dili ağırlaştırmıştı.** / **Zaplitao je jezikom** zbog bolesti. (dosl. Zbog bolesti **njegov je jezik otežao.**)*
- k) *Babasını aniden karşısında gör **e dili dolaştı**, kekelemeye başladı. / Kada je odjednom ugledao oca, **jezik mu se svezao** i počeo je zamuckivati. (dosl. Kada je odjednom ugledao svoga oca naspram sebe, **njegov se jezik zapetljao**, počeo je mucati.)*

- l) *İnşaallah dilim dönmeden meseleyi anlatır da kurtulurum ondan. / Nadam se da ću moći objasniti problem **ne zaplićući jezikom**, te da ću se riješiti njega. (dosl. Ako Bog da, objasniti ću problem a da se **moj jezik ne zavrti**, pa ću se spasiti od njega.)*
- m) ***Dilinin ucuna geldi** ama utandıği için söyleyemedi. / **Bilo mu je to navrh jezika**, ali nije mogao izgovoriti jer ga je bilo stid. (dosl. **To je došlo do vrha njegovoga jezika**, ali nije mogao reći to jer se postidio.)*
- n) ***Dilimizin ucuna gelen** kelimeleri neden hatırlayamayız? / Zašto se ne možemo sjetiti riječi **koje su nam navrh jezika**? (dosl. Zašto se ne možemo sjetiti riječi **koje su došle do vrha našega jezika**?)*

Frazemi oprimjereni u rečenicama od 2.a do 2.n vežu se uz koncept šutnje i poteškoća s govorenjem, a značenje ovih frazema uvjetovano je na konvencionalnome znanju o tome da je jezik organ koji proizvodi riječi i koji ima komunikativnu funkciju. Dakle, u svim ovim frazemima usta i jezik poistovjećuju se s govorom te se u njima iščitava konceptualna metonimija JEZIK / USTA ZA GOVOR. U frazemima koji su navedeni u primjerima 2.a, 2.b, 2.c, 2.d i 2.e pojavljuju se dvije somatske sastavnice, lekseme *ağız (usta)* i *dil (jezik)*. Ove se lekseme pojavljuju kao somatske sastavnice u ovim frazemima zato što označavaju organe koji aktivno učestvuju u realizaciji govora. Značenje turskoga frazema *ağız dil vermemek* (2.a) (dosl. *ne davati / ne dati usta i jezik*) zasnovano je na slici čovjeka koji ne želi ili ne može pomjeriti ni usta ni jezik, a to simbolički označava da on ne želi ili ne može pričati. Dakle, ovaj frazem može biti poliseman te može ukazivati na vrlo bolesnoga čovjeka, a tada se značenje temelji na slici bolesnoga čovjeka koji, zbog svoje bolesti, ne može pomjeriti ni usta ni jezik, što znači da ne može ni pričati. U frazemu *ağız dili kurumak* (2.b) (dosl. *sušiti se / osušiti se njegova usta i njegov jezik*) frazeologizira se slika čovjeka kojem su se jezik i usta osušili zbog prekomjerne priče, što rezultira nemogućnošću daljega nastavka priče. Važno je naglasiti da je i ovaj frazem poliseman i može se vezati i uz koncept žeđi. Isto tako, treba spomenuti činjenicu da se u bosanskome jeziku frazem *osušiti se usta nekome* ne može povezivati s konceptom šutnje i nemogućnosti pričanja, već upućuje na koncept žeđi. Značenje frazema *ağız dili bağlanmak* (2.c) (dosl. *vezati se / svezati se njegova usta i njegov jezik*), *(birinin) ağızını dilini bağlamak* (2.d) (dosl. *vezati / zavezati njegova usta i njegov jezik*) i *ağız dili tutulmak* (2.e) (dosl. *kočiti se / ukočiti se njegova usta i njegov jezik*) temelji se na slici čovjeka kojem su svezana i blokirana oba organa koja učestvuju u realizaciji procesa govora, a to simbolički označava da je čovjek primoran šutjeti ili da ne može pričati.

Turski frazemi koji su navedeni u primjerima 2.f, 2.g, 2.h i 2.i povezuju se s konceptom šutnje, a značenje frazema *dilini tutmak* (2.f) (dosl. *držati / zadržati svoj jezik; suzdržati svoj jezik*) i *dili durmak* (2.g) (dosl. *stajati / stati njegov jezik; zaustavljati se / zaustaviti se njegov jezik*) zasnovano je na slici čovjeka čiji jezik miruje i nikako se ne mrda, što simbolički označava da jezik ne učestvuje u proizvodnji riječi, a sve to onemogućava čovjeka da aktivno sudjeluje u komunikaciji. U frazemima *dilini kesmek* (2.h) (dosl. *odsjeći (svoj) jezik*) i *dilini yutmak* (2.i) (dosl. *gutati / progutati svoj jezik*) frazeologizira se slika čovjeka koji je lišen organa za proizvodnju riječi, što mu onemogućava proces govorenja i aktivnoga učešća u komunikaciji.

Turski frazemi oprimjereni u rečenicama 2.j, 2.k, 2.l, 2.m i 2.n povezuju se s konceptualnim poljem poteškoća u govorenju, a u frazemu *dili ağırlaşmak* (2.j) (dosl. *otežavati*

/ otežati njegov jezik; postajati / postati njegov jezik teži) frazeologizira se slika teškoga jezika koji se usporeno i teško kreće, što mu stvara prepreke u radu i proizvodnji riječi. Značenje frazemâ *dili dolaşmak* (2.k) (dosl. *zapatljivati se / zapetljati se njegov jezik*) i *dili dönmemek* (2.l) (dosl. *ne okretati / ne vrtjeti se njegov jezik*) utemeljeno je na slici čovjeka čiji se jezik ne kreće pravilno, što otežava njegov rad u procesu proizvodnje riječi, a sve to pravi poteškoće i smetnje prilikom izgovora. U frazemu *dilinin ucuna gelmek* (2.m i 2.n) (dosl. *dolaziti / doći do vrha njegovog jezika*) jezik se konceptualizira kao entitet za proizvodnju riječi, a prilikom finalizacije završnoga proizvoda riječ zastaje na kraju entiteta, dolazi do određenih smetnji i prepreka, koje su najčešće prouzrokovane nemogućnošću prisjećanja (2.n).

Kada su u pitanju navedeni prijevodni ekvivalenti, primjećuje se da se slična konceptualizacija realizira i u bosanskome jeziku. U frazemu *zaplitati jezikom* (2.j i 2.l) realizira se gotovo identična konceptualizacija kao u turskim frazemima *dili dolaşmak* (2.k) i *dili dönmemek* (2.l). U frazemu *pojesti maca jezik* (2.i) ostvaruje se slična konceptualizacija kao u frazemu *dilini yutmak* (2.i). U frazemu *biti navrh jezika nekome nešto* (2.m i 2.n) frazeologizira se gotovo identična scena kao u frazemu *dilinin ucuna gelmek* (2.m i 2.n). Značenje frazema *svezati se jezik* (2.g i 2.k) zasnovano je na kulturno-historijskome kontekstu jer je postojalo vjerovanje da “magijsko vezivanje čvorova zatvara put negativnim mislima (zavezuju se usta, jezik protivniku), zaustavlja oružje neprijatelju, osigurava zaštitu od zveri, demona bolesti i smrti” (Mršević-Radović 2002: 237).

(3)

- a) *Neden bir türlü dilimi tutamıyorum. / Zašto nikako ne mogu držati jezik za zubima. (dosl. Zašto nikako ne mogu držati svoj jezik.)*
- b) *Hem diliniz durmuyor hem ileri geri neler söylüyorsunuz. / Kud vam se razvezao jezik kud govorite sve i svašta. (dosl. Kud vaš jezik ne staje kud govorite sve i svašta.)*
- c) *Sussana biraz, senin dilin uzadı bu aralar. / Ušuti malo, razvezao ti se jezik u posljednje vrijeme. (dosl. Ušuti malo, tvoj se jezik rastegao u posljednje vrijeme.)*
- d) *Dil otu mu yedin be kızım? / Jesi l' to pojela gramofonsku ploču, kćeri? (dosl. Jesi li to pojela jezičnu travu, kćeri?)*
- e) *Aslında ben çok az konuşan biriyim. Dilimin böyle birdenbire çözülmesi çok garip. / Zapravo, ja sam čovjek koji vrlo malo priča. Jako je čudno to što mi se jezik razvezao ovako odjednom. (dosl. Zapravo, ja sam čovjek koji vrlo malo priča. Jako je čudno odvezivanje moga jezika ovako odjednom.)*
- f) *Dili açıldı çok ş k ! / Jezik mu se razvezao, hvala Bogu! (dosl. Njegov se jezik otvorio, hvala Bogu!)*

Ako statičnost i otežano kretanje jezika simbolički označavaju šutnju i poteškoće u govorenju, što se primjećuje u frazemima oprimjerenima u rečenicama od 2.a do 2.n, onda pokretljivost jezika simbolizira prekomjerno govorenje i poticaj za govorenje, što se uočava u frazemima koji su navedeni u primjerima 3.a, 3.b, 3.c, 3.d, 3.e i 3.f. Dakle, frazemi *dilini tutamamak* (3.a) (dosl. *ne moći držati / zadržati svoj jezik; ne moći suzdržati svoj jezik*), *dili durmamak* (3.b) (dosl. *ne stajati / ne stati njegov jezik; ne zaustavljati se / ne zaustaviti se njegov jezik*), *dili uzamak* (3.c) (dosl. *rastezati se / rastegnuti se njegov jezik*), *dil otu yemek* (3.d) (dosl. *jesti / pojesti jezičnu travu*), *dili çözülme* (3.e) (dosl. *odvezivati se / odvezati se*

njegov jezik) i *dili açıldı* (3.f) (dosl. *otvarati se / otvoriti se njegov jezik*) povezuju se s konceptualnim poljem poticaja za govorenje, a značenje ovih frazema temelji se na konvencionalnome znanju da jezik aktivno učestvuje u procesu realizacije govora. Dakle, i u ovim se frazemima jezik poistovjećuje s govorom te se i u njima iščitava konceptualna metonimija JEZIK ZA GOVOR. Kada je u pitanju navedeni prijevodni ekvivalent *razvezati se jezik* (3.b, 3.c, 3.e i 3.f), značenje ovoga frazema antonimno je značenju frazema oprimjerenoga u rečenicama 2.g i 2.k. Naime, kao što je postojalo vjerovanje u magijsko vezivanje čvorova i jezika, tako je bilo zastupljeno i vjerovanje u magijsko odvezivanje i otpetljavanje jezika da bi se oslobodio put za djelovanje druge sile (v. Mršević-Radović 2002: 238).

(4)

- a) *Mahallede acubelerin diline düşmekten korkuyorum. / Bojim se da ću postati predmet ogovaranja* čudaka iz mahale. (dosl. *Bojim se da ću pasti na jezik* čudaka u mahali.)
- b) *Kadın dile gelmekten korkuyordu. / Žena se plašila da će postati predmet ogovaranja.* (dosl. *Žena se plašila dolaska na jezik.*)
- c) *Zorunluluk kelimesi dillerden düşmez oldu. / Stalno se počela spominjati riječ neminovnost.* (dosl. *Riječ neminovnost nije padala s jezika.*)
- d) *Dilinden hiç düşürmediği cilleri hep birer bilmece gibi şeylerdi. / Njegove rečenice koje mu nikako nisu silazile s usana, bile su kao zagonetke.* (dosl. *Njegove rečenice koje nije nikako obarao sa svoga jezika, bile su nešto poput, jedne po jedne, zagonetke.*)
- e) *Yıllar yılı, bu amaçları devlet adamlarımız, basınımız, sanat âlemimiz dile getirip durmuştur. / Iz godine u godinu naši su državnici, mediji i umjetnici neprestano spominjali ove ciljeve.* (dosl. *Iz godine u godinu naši državni ljudi, naši mediji i naš svijet umjetnosti neprestano su donosili na jezik ove ciljeve.*)
- f) *Ona öyle bir oyun oynayacağım ki dillere destan olacak! / Napraviti ću mu takvu spletku da će svi pričati o tome!* (dosl. *Odigrati ću mu takvu igru koja će biti destan (epika poema) na jezicima.*)
- g) *B Avrupa bu davayı dillerine doladı. / Cijela Evropa neprestano govori o ovome suđenju.* (dosl. *Cijela Evropa omotava svoje jezike ovim suđenjem.*)
- h) *Cephede gösterdiği yararlılıklardan sonra adı dillerde dolaşır oldu. / Nakon hrabrosti koju je iskazao na frontu, njegovo se ime počelo spominjati na svakome koraku.* (dosl. *Nakon vrline koju je pokazao na frontu, njegovo je ime počelo šetati na jezicima.*)
- i) *Şey söz diline pelesenk etmişsin, her cilenin başında kullanıyorsun. / Riječ ovaj zalijepio si za jezik, koristiš je na početku svake rečenice.* (dosl. *Riječ ovaj napravio si kao balzam na svome jeziku, koristiš je na početku svake rečenice.*)
- j) *Bu sözü dilinize virt etmelisiniz. / Trebate zalijepiti ove riječi sebi za jezik.* (dosl. *Ovu riječ trebate ugraditi kao molitvu na svome jeziku.*)
- k) *Ona siz köyde avcı demiyor musunuz? Benim de dilim alıştı. / Zar ga vi u selu ne zovete lovcem. I moj se jezik navikao na taj izraz.* (dosl. *Zar vi u selu ne govorite njemu lovac? I moj se jezik navikao.*)
- l) *Ne yapmalıyım da dilinden kurtulmalıyım onun? / Šta trebam uraditi da se spasim od njegovoga jezika?* (dosl. *isto – Šta trebam uraditi, pa da se spasim od njegovoga jezika?*)

- m) *O değerli insana **dil uzatmaya** utanmıyor musun? / Zar se ne stidiş **ogovarati** toga časnog čovjeka? (dosl. Zar se ne stidiš **pružati jezik** prema tome časnom čovjeku?)*
- n) *Mademki çocuk terbiyesi hakkında konuşmak istiyorsunuz, **dilimin döndüğü kadar** söyleyeyim. / Budući da želite pričati o vaspitanju djece, govorit ću o tome **dok me glas ne izda**. (dosl. Vi želite pričati o vaspitanju djece, govorit ću o tome **koliko se moj jezik okreće**.)*

Frazemi oprimjereni u rečenicama od 4.a do 4.n povezuju se s konceptom ogovaranja i stalnoga ponavljanja istih stvari. U frazemima *diline / dile (dillere) mek (4.a)* (dosl. *padati / pasti na (njegov) jezik (jezike)*), *dile gelmek (4.b)* (dosl. *dolaziti / doći na jezik*), *dilden / dillerden mez olmak (4.c)* (dosl. *ne padati / ne pasti s jezika / jezika*), *dilinden memek (4.d)* (dosl. *ne obarati / ne oboriti sa svoga jezika*), *dile getirmek (4.e)* (dosl. *donositi / donijeti na jezik*), *dillere destan olmak (4.f)* (dosl. *biti / postati destan na jezicima*), *diline / dillerine dolamak / takmak (4.g)* (dosl. *omotavati / omotati na svoj(e) jezik(e); zakačiti (na) svoj(e) jezik(e)*), *dillerde dolaşmak / gezmek (4.h)* (dosl. *šetati / paradirati na jezicima*), *diline pelesenk etmek (4.i)* (dosl. *praviti / napraviti balzam na svome jeziku; lijepiti / zalijepiti balzam na svome jeziku*) i *diline virt etmek (4.j)* (dosl. *ugrađivati / ugraditi kao molitvu na svome jeziku*) jezik se konceptualizira kao entitet u / na kojem se nalazi i s kojim je u stalnome kontaktu lik koji simbolizira temu koja se stalno ponavlja u govoru. Dakle, može se uočiti kako je značenje ovih frazema motivirano konceptualnom metaforom PRIČANJE JE DIRANJE.

U primjerima 4.k, 4.l, 4.m i 4.n primjećuje se da metonimičnost motivira značenje frazemâ *dili alışmak (4.k)* (dosl. *navikavati se / naviknuti se njegov jezik*), *dilinden kurtulmak (4.l)* (dosl. *spašavati se / spasiti se od njegovog jezika*), *dil uzatmak (4.m)* (dosl. *pružati / pružiti jezik*) i *dili / dilinin kadar (4.n)* (dosl. *koliko se okreće njegov jezik*). U frazemu *dili alışmak (4.k)* frazeologizira se scena u kojoj se čovjek navikava izgovarati riječ koju stalno ponavlja, što pokazuje da se u ovome frazemu jezik poistovjećuje s govorom, odnosno da se u ovome primjeru iščitava konceptualna metonimija JEZIK ZA GOVOR. Značenje frazema *dilinden kurtulmak (4.l)* zasniva se na simboličkome značenju jezika kao oružja koje ima razornu moć, ali se u ovome frazemu iščitava i konceptualna metonimija JEZIK ZA GOVOR jer se govor poistovjećuje s jezikom. Simboličko značenje jezika kao oružja koje ima razornu moć, motivira značenje frazema *dil uzatmak (4.m)* zato što se pružanjem jezika prema nekome simbolizira iznošenje loših osobina tog čovjeka, što pokazuje da se i u ovome frazemu iščitava konceptualna metonimija JEZIK ZA GOVOR. Značenje frazema *dili / dilinin kadar (4.n)* temelji se na konvencionalnome znanju da jezik aktivno učestvuje u realizaciji procesa govora, a u ovome se frazemu simbolički ukazuje na činjenicu da čovjek može govoriti onoliko koliko mu se jezik može dugo kretati i proizvoditi riječi. Dakle, i u ovome se primjeru jezik poistovjećuje s govorom, što ukazuje na činjenicu da se njegovo značenje, također, temelji na konceptualnoj metonimiji JEZIK ZA GOVOR.

(5)

- a) *Çıkar şu dilinin altındaki baklayı da ne demek istiyorsan söyle. / Izgovori više to što vješto kriješ i reci šta želiš. (dosl. Izvadi tu bobicu koja se nalazi ispod tvoga jezika i reci ako želiš nešto kazati.)*

- b) *Günlerdir doktorun dilinin altında bir şeyler olduğunun farkındaydı. / Primijetio je da doktor već danima krije nešto od njega. (dosl. Primijetio je da se već danima nešto nalazi ispod doktorovoga jezika.)*
- c) *Bir dil sürçmesi sonucu, bu tartışmayı yarım saat kadar y m . / Zbog jednog lapsusa, vodio sam ovu raspravu pola sata. (dosl. Zbog jednoga spoticanja jezika, vodio sam ovu raspravu pola sata.)*
- d) *Cumali şaşırdı: bir kez ona çok uzaklardan, örneğin ta İstanbul'dan, Bursa'dan gelmiş bir kadın diye bakmıştı, ama dili buraların diline çalıyordu. / Džumali je bio zbunjen: gledao ju je kao ženu koja je došla iz daleka svijeta, iz, naprimjer, Istanbula ili Burse, a govor joj je bio isti kao kod ovdašnjih ljudi. (dosl. Džumali se zbunio: gledao je nju kao ženu koja je došla iz daleka svijeta, iz, naprimjer, Istanbula ili Burse, a njen je jezik zvonio kao jezik ovdašnjih ljudi.)*
- e) *Güvenilir ortak olarak dilinizden anlıyoruz. / Jasno nam je iz vaše priče da ste pouzdan partner. (dosl. Shvatili smo iz vašega jezika kako ste pouzdan partner.)*
- f) *Süleyman Kâhyaya söylemeye kimsenin dili varmıyor, gücü yetmiyordu. / Niko se nije usuđivao reći to upravniku Sulejmanu, niko nije imao dovoljno hrabrosti. (dosl. Ničiji jezik nije stizao do kazivanja upravniku Sulejmanu, niko nije imao dovoljno hrabrosti.)*
- g) *Dilinizi kira istemeyin! / Nemojte se ustručavati! (dosl. Nemojte tražiti kiriju svome jeziku!)*
- h) *Peşine en çocuğu ne kadar dil döktüyse de evde kalmaya razı edemedi. / Koliko god je ubjeđivao dijete koje je išlo za njim, nije ga mogao ubijediti da ostane kod kuće. (dosl. Koliko god je prosipao jezik djetetu koje je išlo za njim, nije ga mogao ubijediti da ostane kod kuće.)*
- i) *Hayata dil çıkardılar. / Narugali su se životu. (dosl. Izvadili su jezik životu.)*
- j) *Dilinizin cezasını çekeceksiniz, bundan ş niz olmasın. / Nadrljat ćete zbog svoga jezika, nemojte sumnjati u to. (dosl. Izdržat ćete kaznu svoga jezika, neka ne bude vaše sumnje u to.)*

Turski frazem *dilinin altındaki baklayı çıkarmak* (5.a) (dosl. vaditi / izvaditi bobicu koja se nalazi ispod vlastitog jezika) veže se uz koncept otkrivanja povjerljivih informacija. U ovome se frazemu jezik konceptualizira kao entitet ispod kojega se krije nešto što izlazi na vidjelo pomjeranjem jezika, a pomjeranje jezika simbolički označava pričanje. Dakle, jezik se poistovjećuje s govorom, što pokazuje da je značenje ovoga frazema motivirano konceptualnom metonimijom JEZIK ZA GOVOR. Ista se frazeologizacija realizira i u frazemu *dilinin altında bir şey olmak* (5.b) (dosl. biti / nalaziti se nešto ispod njegovog jezika), samo što se ovaj frazem povezuje s čuvanjem povjerljive informacije koja se ne razotkriva, prvenstveno zato što je jezik statičan i ne pomjera se. Dakle, i u ovome se frazemu iščitava konceptualna metonimija JEZIK ZA GOVOR.

Frazem *dili sürçmek* (5.c) (dosl. spoticati se / spotaknuti se njegov jezik) povezuje se s konceptualnim poljem pogrešnoga izgovora, a značenje ovoga frazema zasnovano je na konvencionalnome znanju da jezik aktivno učestvuje u realizaciji procesa govora. Kretanje jezika simbolizira proizvodnju riječi, a prepreke prouzrokuju spoticanje jezika u kretanju, što rezultira pogrešnim proizvodom, odnosno pogrešnim izgovorom. Dakle, i u ovome se primjeru

jezik poistovjećuje s govorom, što znači da se njegovo značenje zasniva, također, na konceptualnoj metonimiji JEZIK ZA GOVOR.

Frazem *dili (başka bir dile) çalmak* (5.d) (dosl. *zvoniti / svirati njegov jezik (na neki drugi jezik)*) veže se uz koncept sličnoga izgovora i diktije, a primjećuje se kako metonimičnost motivira značenje ovoga frazema jer se i u ovome primjeru iščitava konceptualna metonimija JEZIK ZA GOVOR. Konceptualna metonimija JEZIK ZA GOVOR iščitava se i u frazemu *dilinden anlamak* (5.e) (dosl. *razumjeti / shvatiti iz njegovaga jezika*) koji je povezan s konceptom predvidljivosti.

Frazemi *dili varmamak* (5.f) (dosl. *ne stizati / ne stići njegov jezik*) i *diline kira istemek* (5.g) (dosl. *tražiti kiriju svome jeziku*) povezuju se s konceptom ustručavanja, a i u ovim se frazemima jezik poistovjećuje s govorom, što pokazuje da im je značenje motivirano konceptualnom metonimijom JEZIK ZA GOVOR. Značenje turskoga frazema *dili varmamak* (5.f) temelji se na slici o postojanju određene prepreke koja stvara smetnju u kretanju jezika, što simbolički označava poteškoće i smetnje u izgovoru i artikulaciji. U frazemu *diline kira istemek* (5.g) jezik se konceptualizira kao entitet koji se iznajmljuje nekome, a čovjek se ustručava koristiti ono što ne pripada njemu i što je iznajmljeno nekome.

Frazem *dil / diller dökmek* (5.h) (dosl. *prosipati / prosuti jezik(e)*) veže se uz koncept obmanjivanja i ubjeđivanja, a značenje ovoga frazema motivirano je u simboličkome značenju jezika kao oružja koje ima bezgraničnu moć. Dakle, i u ovome se primjeru jezik poistovjećuje s govorom te se i u njemu iščitava konceptualna metonimija JEZIK ZA GOVOR. Turski frazem *dil çıkarmak* (5.i) (dosl. *vaditi / izvaditi jezik*) povezuje se s konceptom ismijavanja i izrugivanja, a u ovome se frazemu frazeologizira slika djeteta koje se izruguje nekome isplazivši jezik. Frazem *dilinin cezasını / belasını çekmek / bulmak* (5.j) (dosl. *izdržavati / izdržati kaznu svoga jezika; nalaziti / naći kaznu / nevolju svoga jezika*) povezuje se s konceptualnim poljem kažnjavanja, a primjećuje se da se jezik poistovjećuje s govorom i u ovome frazemu, što ukazuje na činjenicu da konceptualna metonimija JEZIK ZA GOVOR motivira značenje i ovoga frazema. Dakle, ako je neko kažnjen zbog svoga jezika, to znači da je kažnjen zbog nečega što je rekao te se u ovome frazemu jezik poistovjećuje s govorom.

Zaključak

U ovome se radu analizirala motiviranost značenja turskih frazema u kojima se leksema *dil (jezik)* pojavljuje kao somatska sastavnica. Pored toga, analizirani turski somatski frazemi kontrastirali su se sa značenjski bliskim frazemima u bosanskome jeziku. U teorijskome smislu analiza se zasnivala na temeljnim postavkama kognitivne lingvistike, a teorijsko-metodološke postavke kognitivne lingvistike pružile su dobar temelj za jednu ovakvu analizu te su omogućile temeljitije rasvjetljavanje motiviranosti značenja turskih frazema u kojima leksema *dil (jezik)* ima funkciju somatizma.

Zabilježena su 46 frazema u kojima se leksema *dil (jezik)* pojavljuje kao somatska sastavnica. Tri frazema opisuju stanja u kojima se čovjek nalazi, dok 43 frazema opisuju čovjekova ponašanja i međuljudske odnose. Analiza konkretnih kontekstualnih primjera ukazala je na činjenicu da kognitivni procesi, prije svega konceptualna metafora (v. 4.a, 4.b, 4.c, 4.d, 4.e, 4.f, 4.g, 4.h, 4.i i 4.j) i konceptualna metonimija (v. 2.a, 2.b, 2.c, 2.d, 2.e, 2.f, 2.g, 2.h, 2.i, 2.j, 2.k, 2.l, 2.m, 2.n, 3.a, 3.b, 3.c, 3.d, 3.e, 3.f, 4.k, 4.l, 4.m, 4.n, 5.a, 5.b, 5.c, 5.d, 5.e, 5.f, 5.g, 5.h i 5.j) motiviraju značenje somatskih frazema u kojima se leksema *dil (jezik)*

pojavljuje kao sastavnica. U analizi se moglo vidjeti da konceptualna metafora PRIČANJE JE DIRANJE motivira značenje frazemâ *diline / dile (dillere) mek* (dosl. *padati / pasti na (njegov) jezik (jezike)*) (v. 4.a), *dile gelmek* (dosl. *dolaziti / doći na jezik*) (v. 4.b), *dilden / dillerden mez olmak* (dosl. *ne padati / ne pasti s jezika / jezika*) (v. 4.c), *dilinden memek* (dosl. *ne obarati / ne oboriti sa svoga jezika*) (v. 4.d), *dile getirmek* (dosl. *donositi / donijeti na jezik*) (v. 4.e), *dillere destan olmak* (dosl. *biti / postati destan na jezicima*) (v. 4.f), *diline / dillerine dolamak / takmak* (dosl. *omotavati / omotati na svoj(e) jezik(e); zakačiti (na) svoj(e) jezik(e)*) (v. 4.g), *dillerde dolaşmak / gezmek* (dosl. *šetati / paradirati na jezicima*) (v. 4.h), *diline pelesenk etmek* (dosl. *praviti / napraviti balzam na svome jeziku; lijepiti / zalijepiti balzam na svome jeziku*) (v. 4.i) i *diline virt etmek* (dosl. *ugrađivati / ugraditi kao molitvu na svome jeziku*) (v. 4.j). S druge strane, analiza je pokazala da konceptualna metonimija JEZIK ZA GOVOR motivira značenje frazemâ *dilini tutmak* (dosl. *držati / zadržati svoj jezik; suzdržati svoj jezik*) (v. 2.f), *dili durmak* (dosl. *stajati / stati njegov jezik; zaustavljati se / zaustaviti se njegov jezik*) (v. 2.g), *dilini kesmek* (dosl. *odsjeći (svoj) jezik*) (v. 2.h), *dilini yutmak* (dosl. *gutati / progutati svoj jezik*) (v. 2.i), *dili ağırlaşmak* (dosl. *otežavati / otežati njegov jezik; postajati / postati njegov jezik teži*) (v. 2.j), *dili dolaşmak* (dosl. *zapatljivati se / zapetljati se njegov jezik*) (v. 2.k), *dili dönmek* (dosl. *ne okretati / ne vrtjeti se njegov jezik*) (v. 2.l), *dilinin ucuna gelmek* (dosl. *dolaziti / doći do vrha njegovog jezika*) (v. 2.m i 2.n), *dilini tutamamak* (dosl. *ne moći držati / zadržati svoj jezik; ne moći suzdržati svoj jezik*) (v. 3.a), *dili durmamak* (dosl. *ne stajati / ne stati njegov jezik; ne zaustavljati se / ne zaustaviti se njegov jezik*) (v. 3.b), *dili uzamak* (dosl. *rastezati se / rastegnuti se njegov jezik*) (v. 3.c), *dil otu yemek* (dosl. *jesti / pojesti jezičnu travu*) (v. 3.d), *dili çözölmek* (dosl. *odvezivati se / odvezati se njegov jezik*) (v. 3.e), *dili açıldı* (dosl. *otvarati se / otvoriti se njegov jezik*) (v. 3.f), *dili alışmak* (dosl. *navikavati se / naviknuti se njegov jezik*) (v. 4.k), *dilinden kurtulmak* (dosl. *spašavati se / spasiti se od njegovog jezika*) (v. 4.l), *dil uzatmak* (dosl. *pružati / pružiti jezik*) (v. 4.m), *dili / dilinin kadar* (4.n) (dosl. *koliko se okreće njegov jezik*) (v. 4.n), *dilinin altındaki baklayı çıkarmak* (dosl. *vaditi / izvaditi bobicu koja se nalazi ispod vlastitog jezika*) (v. 5.a), *dilinin altında bir şey olmak* (dosl. *biti / nalaziti se nešto ispod njegovog jezika*) (v. 5.b), *dili sürçmek* (dosl. *spoticati se / spotaknuti se njegov jezik*) (v. 5.c), *dili (başka bir dile) çalmak* (dosl. *zvoniti / svirati njegov jezik (na neki drugi jezik)*) (v. 5.d), *dilinden anlamak* (dosl. *razumjeti / shvatiti iz njegovoga jezika*) (v. 5.e), *dili varmamak* (dosl. *ne stizati / ne stići njegov jezik*) (v. 5.f), *diline kira istemek* (dosl. *tražiti kiriju svome jeziku*) (v. 5.g), *dil / diller dökmek* (dosl. *prosipati / prosuti jezik(e)*) (v. 5.h) i *dilinin cezasını / belasını çekmek / bulmak* (dosl. *izdržavati / izdržati kaznu / nevolju svoga jezika; nalaziti / naći kaznu / nevolju svoga jezika*) (v. 5.j).

U analizi se moglo primijetiti da se u frazemima *ağız dil vermemek* (dosl. *ne davati / ne dati usta i jezik*) (v. 2.a), *ağız dili kurumak* (dosl. *sušiti se / osušiti se njegova usta i njegov jezik*) (v. 2.b), *ağız dili bağlanmak* (dosl. *vezati se / svezati se njegova usta i njegov jezik*) (v. 2.c), *(birinin) ağızını dilini bağlamak* (dosl. *vezati / zavezati njegova usta i njegov jezik*) (v. 2.d) i *ağız dili tutulmak* (dosl. *kočiti se / ukočiti se njegova usta i njegov jezik*) (v. 2.e) pojavljuju dvije somatske sastavnice, lekseme *ağız (usta)* i *dil (jezik)*, te da je značenje ovih frazema motivirano konceptualnom metonimijom USTA / JEZIK ZA GOVOR.

Ovaj rad predstavlja svojevrsan novitet u frazeološkim istraživanjima turskoga i bosanskoga jezika jer se zasniva na kognitivnolingvističkome pristupu proučavanju frazemâ. Stoga i rezultati dobiveni u ovoj analizi ne donose samo nove spoznaje u turskoj i bosanskoj

frazeologiji, već doprinose i boljem razumijevanju gramatičkih i semantičkih struktura oba jezika. Rezultati ove analize predstavljaju dobar temelj i polazište daljnjim kognitivnolingvističkim istraživanjima na području turske i bosanske frazeologije.

Izvori i literatura

1. Aksoy, Ömer Asım (1989), *Atasözleri ve Deyimler Sözl* 1-2, Beşinci Baskı, İnkılâp Kitapevi, İstanbul.
2. Barčot, Branka (2017), *Lingvokulturologija i zoonimska frazeologija*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.
3. Birić, Aleksandr Karlović, Sergej Svetoslavovič Volkov, Tatjana Gennadevna Nikitina = Бирић, Александр Карлович, Сергей Святославович Волков, Татьяна Геннадьевна Никитина (1993), *Словарь русской фразеологической терминологии*, Verlag Otto Sagner, München.
4. Çelik, Yasemin (2017), "Türkiye Türkçesinde Duyu Organlarıyla Kurulan Deyimler", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10, Samsun, 72 – 79.
5. Gibbs, Raymond W. (1997), "Metaphor in Idiom Comprehension", *Journal of Memory and Language*, vol. 37, 141 – 154.
6. Gölpınarlı, Abdülbaki (1977), *Deyimler ve Atasözleri*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
7. Hasan, Hamdi (1997), *Makedonya ve Kosova Türkçelerinde Kullanılan Atasözleri ve Deyimler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
8. Hatiboğlu, Vecihe (1964), *Atasözleri ve Deyimler*, Türk Dili, Sayı 152, Ankara.
9. Jerolimov, Ivana (2001), "Frazemi sa somatskom sastavnicom na primjeru talijansko-hrvatske frazeologije", *Suvremena lingvistika*, 51 – 52 / 1 – 2, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 87 – 99.
10. Kovačević, Barbara (2012), *Hrvatski frazemi od glave do pete*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.
11. Kövecses, Zoltán, Peter Szabó (1996), "Idioms: A View from Cognitive Semantics", *Applied Linguistics*, 17/3, 326 – 355.
12. Kövecses, Zoltán, G. Radden (1998), "Metonymy: developing a cognitive linguistic view", *Cognitive Linguistics*, 9/1, 37 – 77.
13. Kövecses, Zoltán (2010), *Metaphor: A Practical Introduction*, 2. izdanje, Oxford University Press, Oxford.
14. Lakoff, George, Mark Johnson (1980), *Metaphors We Live By*, Chicago University Press, Chicago.
15. Lakoff, George (1987), *Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*, Chicago University Press, Chicago.
16. Lakoff, George, Mark Turner (1989), *More Than Cool Reason: a Field Guide to Poetic Metaphor*, University of Chicago Press, Chicago i London.
17. Lakoff, George (1993), "The contemporary theory of metaphor", u: *Metaphor and Thought*, ur. Andrew Ortony, 2. izdanje, Cambridge University Press, Cambridge, 202 – 251.
18. Mršević-Radović, Dragana (2002), "Aktualna pitanja srpske frazeologije", *Međunarodni naučni skup o leksikografiji i leksikologiji, Deskriptivna leksikografija standardnog jezika i njene teorijske osnove*, Novi Sad – Beograd, 233 – 242.

19. Öztopçu, Kurtuluş (1992), *Uygur Atasözleri ve Deyimleri*, Doğu Türkistan Vakfı, İstanbul.
20. Piirainen, Elisabeth (2012), *Widespread Idioms in Europe and Beyond: Towards a Lexicon of Common Figurative Units*, Petar Lang Publishing Inc., New York.
21. Stanojević, Mateusz-Milan (2009), *Dijakronijska varijacija u metaforičkim modelima: razrada metodologije*, Doktorska disertacija, Sveučilište u Zadru, Zadar.
22. Stanojević, Mateusz-Milan (2013), *Konceptualna metafora: temeljni pojmovi, teorijski pristupi i metode*, Biblioteka Srednje Europe, Zagreb.
23. Šiljak-Jesenković, Amina (2003), *Nad turskim i bosanskim frazionom: semantički, sintaktički, lingvostilistički i sociolingvistički aspekt*, Orijentalni institut, Sarajevo.
24. Taymas, Abdullah Battal (1968), *Kazan Türkçesinde Atasözleri ve Deyimler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
25. Tülbentçi, Feridun Fazıl (1963), *Türk Atasözleri ve Deyimleri*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul.
26. Türkhan, Aysan (1974), *Konuşan Deyimler ve Atasözleri*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
27. Ülküsal, Müstecib (1970), *Dobruca'daki Kırım Türkçesinde Atasözleri ve Deyimler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

CONCEPTUAL ANALYSIS OF TURKISH SOMATIC PHRASEMES WITH THE LEXEME *DİL* (TONGUE) AS A SOMATIC COMPONENT

Abstract

When referring to studying phrasemes from a cognitive linguistic aspect, the primary goal is to answer the question why a certain phraseme has the meaning it has and why it is used in a certain contextual situation. When speaking of somatic phrasemes, cognitive linguistic aspect is used to try to resolve a dilemma why a certain lexeme denoting a part of the human body is a somatic component of a certain phraseme. The objective of this paper is to analyze the motivation behind the meaning of Turkish somatic phraseme with the lexeme dil (tongue) as a component. Besides, Turkish phrasemes in this paper where the lexeme dil (tongue) functions as a somatic component are compared to similar phrasemes in Bosnian language. This analysis should be able to answer the question whether there are similarities in the conceptualization of certain activities and experiences using the domain of body parts with two speakers of genetically and typologically different languages.

Key words: phraseology, somatic phrasemes, conceptual analysis, lexeme dil (tongue), Turkish language